
LATIJN IS DOOD.

LANG LEVE LATIJN!

PARS QUARTA

(LECTIO OCTAVA ET NONA)

Inhoud

Les 8	4
Het futurum	5
Opdracht 1.....	5
Opdracht 2.....	6
Opdracht 3.....	7
Opdracht 4.....	7
Opdracht 5.....	8
Opdracht 6.....	8
Opdracht 7.....	8
Opdracht 8.....	9
De ligging van Rome	10
Opdracht 9.....	13
Hoofdzinnen en bijzinnen	14
Opdracht 10.....	14
Het betrekkelijke voornaamwoord, pronomens relativum	15
Opdracht 11.....	16
Het Latijnse pronomens relativum	17
Opdracht 12.....	17
Opdracht 13.....	18
Opdracht 14.....	18
Een nieuwe stad	19
Opdracht 15.....	22
Tekst 8.1	22
De apotheose van Romulus	25
Opdracht 16.....	26
Tekst 8.2	26
Opdracht 17.....	28
Puzzel les 8	29
Leerwoorden les 8	31
Grammatica les 8.....	32
Les 9	35
Samenstellingen van ferre	37
Opdracht 1.....	38
Opdracht 2.....	38
Opdracht 3.....	39
Opdracht 4.....	39
Opdracht 5.....	40
Opdracht 6.....	40

Opdracht 7.....	41
De overgangperiode	42
Opdracht 8.....	43
Tekst 9.1	43
Opdracht 9.....	45
Opdracht 10.....	47
Opdracht 11.....	49
Opdracht 12.....	50
Puzzel les 9	52
Opdracht 13.....	52
De Pater familias en zijn potestas.	57
Opdracht 14.....	59
Tekst 9.2	59
Leerwoorden les 9	61
Grammatica les 9	62

Les 8

Gekend zijn:

1. praesens, imperfectum, perfectum en plusquamperfectum
2. ire, esse, posse
3. 1^e t/m 5^e declinatie
4. bijv.nw. 1/2^e en 3^e declinatie
5. de persoonlijke, aanwijzende, bezittelijke, vragende voornaamwoorden

Geleerd worden:

1. het futurum
2. het betrekkelijke voornaamwoord

Het futurum

De toekomstige tijd is een tijd die in alle talen niet zo vaak gebruikt wordt. In het Nederlands gebruiken we vaak een tegenwoordige tijd, als we het over iets in de toekomst hebben: morgen ga ik naar mijn oma. In het Latijn is men veel preciezer met het gebruik van de tijden. Normaal staat dat wat in de toekomst gebeurt dan ook in de toekomstige tijd (futurum). In het Nederlands is het makkelijk het futurum te maken. We gebruiken het hulpwerkwoord **zullen** met een infinitivus en klaar is Kees. In het Latijn is het iets moeilijker. Wel zal het onmiddellijk duidelijk zijn waarom het nodig is goed te weten van ieder werkwoord, tot welke conjugatie het hoort en wat de 1^e persoon is.

Hoe maak je het futurum?

Het futurum van de 1^e en 2^e conjugatie maak je door de stam te nemen en daar achter de futurumtijdkenletter –b- te zetten. Dus laudare: laudab- en monere: moneb-. Achter de nieuwe futurum stam, die op een medeklinker eindigt zet je de uitgangen: -o, -is, -it, -imus, -itis, -unt. Misschien herken je ze al. Het zijn de uitgangen die men in het praesens bij de 3^e conjugatie gebruikt. Dat is natuurlijk niet vreemd, omdat deze futurum stam op een –b- eindigt.

Opdracht 1

Maak nu zelf hieronder de rijtjes van laudare en monere compleet.

1 ^e /2 ^e coni.	stam	tijdkenletter	bindklinker	uitgang
laudare monere	lauda mone	b	e, i, u	-o -mus -s -tis -t -nt

laudare	monere
1.s.	
2.	
3.	

1.p.	
2.	
3.	

Opvalt natuurlijk, dat er in het Latijn geen infinitivus van dit futurum is. Het futurum van de de 3^e, 4^e en de 5^e conjugatie maak je door achter de praesensstam in de 1^e persoon s. een **-a-** als tijdkenletter te zetten en in de andere personen een echte **-e-**. Achter deze kenletters moeten de uitgangen komen: -m, -s, -t, -mus, -tis, -nt. Maak nu de rijtjes van regere, audire en capere volledig.

coni. 3 ^e , 4 ^e , 5 ^e	stam	tijdkenletter	uitgang
regere	reg	a (1 ^e p.s.)	-m -mus
audire	audi	e	-s -tis
capere	capi		-t -nt

regere	audire	capere
1.s.		
2.		
3.		
1.p.		
2.		
3.		

Nota bene.

Bijzondere futura:

esse: ero, eris, erit, erimus, eritis, erunt

posse: pot-ero. poteris

ire: ibo

Opdracht 2

Verzamel de verba van tekst 8, deel ze in op conjugatie, schrijf de stam op en de betekenis.

Opdracht 3

Zet om in het Latijn.

1. ik zal verdedigen	18.jullie zullen bestormen
2. jullie zullen dragen	19.wij zullen wachten
3. wij zullen zijn	20.ik zal afdalen
4. zij zullen afdalen	21.wij zullen het eens zijn
5. jullie zullen blijven	22.jij zal dragen
6. ik zal stichten	23.wij zullen gaan
7. zij zullen beloven	24.hij zal zijn
8. ik zal gaan	25.jij zal geven
9. jij zal het eens zijn	26.wij zullen moeten
10.ik zal overhandigen	27.ik zal werpen
11.jij zult kunnen	28.zij zullen stichten
12.hij zal geven	29.jullie zullen overhandigen
13.zij zullen werpen	30.ik zal beloven
14.jij zult tonen	31.wij zullen tonen
15.wij zullen weigeren	32.jij zal kunnen
16.hij zal bestormen	33.hij zal weigeren
17.jij zal moeten	34.zij zullen verdedigen

Opdracht 4

Vertaal in het Nederlands. Nu worden alle tijden gebruikt.

1. defendisti	7. necavisse	13.descendes
2. geretis	8. ostendam	14.expugna
3. dabunt	9. ostendis	15.defendunt
4. condis	10.ostendes	16.iacient
5. trade	11.aperuistis	17.manes
6. aperiam	12.geritis	18.consentiam

19. condideras	29. defendite	39. dederunt
20. descendistis	30. expugnavimus	40. tradiderunt
21. tradent	31. manebitis	41. conde
22. promiseras	32. defendisse	42. consentitis
23. necabant	33. condes	43. necabimus
24. expugnaveratis	34. mansisse	44. defendam
25. defendebamus	35. promittetis	45. gerebatis
26. descendimus	36. gerite	46. expugnabo
27. da	37. expugnabam	47. defendetis
28. iecisti	38. descendebas	

Opdracht 5

Leer nu de betekenis van de verba.

Opdracht 6

Verzamel uit de woorden onder tekst 8.1 de zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden. Sorteert ze per woordsoort, substantiva bij substantiva en adiectiva bij adiectiva. Sorteert iedere groep op declinatie en zet achter de woorden de betekenis.

Opdracht 7

Vertaal.

1. proditiōnis	7. luci
2. proditiōnibus	8. hoste
3. talibus modis	9. primos colles
4. hosti	10. puellis gravibus
5. vespere	11. hostium
6. Sabino regi	12. omnibus anulīs

13. proditioni gravi

18. tenebrarum

14. gravia consilia

19. ima arce

15. lucis

20. omnium arcium

16. verticibus

21. Capitolii

17. puellae

22. Sabinum regem

Opdracht 8

Vertaal onderstaande zinnen.

1. Sabinos proditores necavimus.
2. Puellae anulum promitto.
3. In arce Capitolio manebo.
4. Huic puellae anulum meum dare negabo.
5. Quid in manu sinistra gerimus?
6. De consilio consentiemus.
7. Duci Sabino consilium dederamus.
8. De arce puellae descendebant.
9. Luce prima hostes arcem oppugnabunt.
10. Quod templum in urbe condidistis?
11. Ad imam arcem hostis erit.
12. Romani arcem defendere poterunt?
13. Quae praemia nobis dabunt?

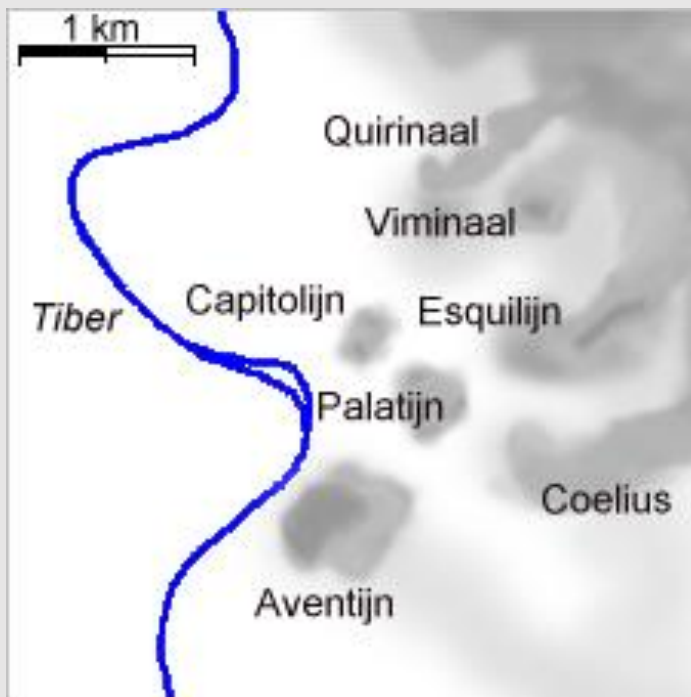
14. In isto antro omnes hostes erant.

15. In vertice collis rex Sabinorum urbem omnem videre poterit.

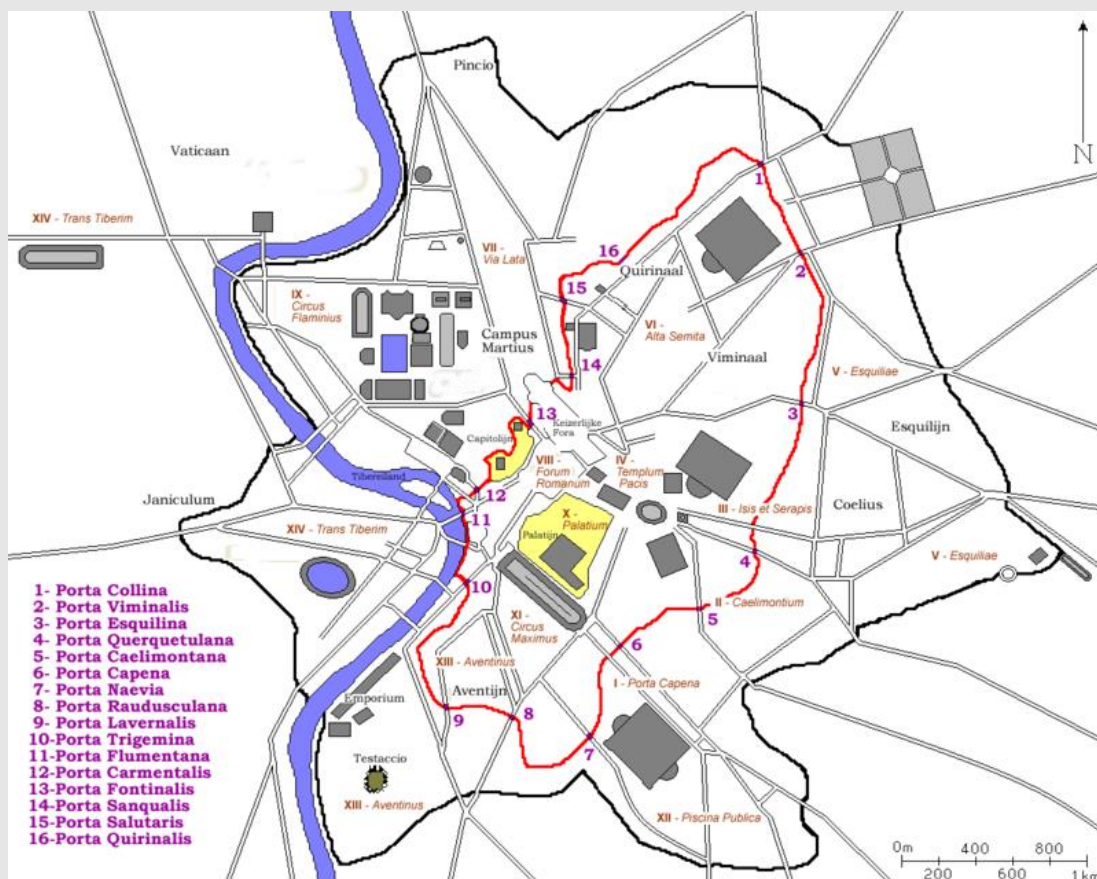
De ligging van Rome

Rome is gesticht aan de rivier de Tiber. Dit is een traagstromende rivier, althans in de zomer. In tijden van regen kan het waterpeil in de rivier door de grote hoeveelheid water, die uit de bergen komt en van het omliggende land afgevoerd wordt, behoorlijk stijgen. Nu zijn er goede kademuuren en wordt daardoor het water gekeerd, maar tot een paar eeuwen geleden zorgde de Tiber regelmatig voor grote overstromingen en was dus vaak meer een plaag voor de stad dan een zege. Door de overstromingen liepen de straten onder, de huizen vol en deze huizen waren, in ieder geval in de oudheid, niet gefundeerd, zodat het instortingsgevaar groot was. Natuurlijk konden de overstromingen ook voor ziekte zorgen. De Romeinen hadden al wel vanaf 600 v. Chr. riolering (cloaca), maar wanneer de Tiber buiten de oevers trad, kwamen alle uitwerpselen en verdere troep de stad weer binnen. De cloacae mondden gewoon uit in de rivier en men kende natuurlijk nog geen zuiveringsinstallaties. De Tiber maakte het vooral mogelijk dat vanaf de monding, waar al vanaf circa 330 v. Chr. een havenstadje Ostia (= Monding) ontstond, producten via de rivier aangevoerd konden worden. Dat gebeurde dan ook. Alle goederenverkeer vanaf Ostia ging over de rivier, zodat er zelfs geen weg Roma-Ostia was. Het belangrijkste dat aangevoerd werd, was natuurlijk graan. De Romeinen aten vooral brood. Vlees hadden ze nauwelijks. Wel hadden ze vis in overvloed. Dat graan kwam vanuit de hele wereld en ten tijde van Augustus was Rome al een stad van een miljoen inwoners. Je begrijpt dat er veel graan geïmporteerd moest worden. Daarom waren er bij de Tiber vele graanschuren (horrea) voor opslag. Wanneer de Tiber dus buiten de oevers trad, was de schade aan het graan in die schuren groot. Daarom was de zorg voor de oevers van de Tiber belangrijk, maar de Romeinen hebben dit probleem nooit echt weten op te lossen. Overigens waren de horrea in Rome niet de enige. Omdat er zoveel mensen in de stad woonden, waren er ook opslagschuren nodig in Ostia. Men voerde namelijk in de zomer continu graan aan. In de winter voer men namelijk niet op zee. Die schepen konden dat slechte winterweer niet aan. Alle graan moest dus in de zomer aangevoerd worden. Wanneer de horrea in Rome vol waren, werd Ostia gebruikt als opslagplaats.

Toch heeft de Tiber een andere rol gespeeld bij de stichting van Rome. Gebleken is dat Rome op een uiterst strategische plek ontstaan is. Rome ligt aan de weg vanuit het binnenland naar de zoutmoerassen bij Ostia. Men trok vanuit het binnenland naar de zee en won daar zout. Zout is voor de mens van groot belang, zeker in warme gebieden. Als je zout verliest, word je slap en uiteindelijk in zeer ernstige gevallen kan zoutverlies dodelijk zijn. Zout houdt water vast en wij bestaan nu eenmaal uit erg veel water. Zonder zout loop je leeg. Men trok bij Rome de Tiber over naar zee en ging zo weer terug. Bij die oversteekplaats bij de Tiber lag een heuvel, later de Palatijn genoemd. Wie die heuvel bewoonde, controleerde ook die oversteekplaats. Zij die aan zee zout gewonnen hadden en weer bij de Palatijn de Tiber overtrokken, moesten tol betalen aan de bewoners van die Palatijn. Die bewoners werden zo slapend rijk. Bovendien was het niet gemakkelijk die tollenaars aan te pakken. Zij zaten lekker hoog en dus veilig. Hoog is een relatief begrip. Slechts 43 meter hoog is de Palatijn, maar dat is genoeg om vijanden tegen te houden. Onderzoek heeft uitgewezen dat die Palatijn inderdaad al lang bewoond is. Er zijn sporen van de eerste bewoning gevonden: paalgaten van hutten. Deze sporen dateren uit de 8^e eeuw v.Chr. En ja, die tijd komt overeen met de tijd waarin volgens de Romeinen Romulus Rome heeft gesticht. Je zou geloven dat Rome alleen maar uit de Palatijn bestaat en de Capitoliijn. De stad echter wordt de stad van de zeven heuvelen genoemd.

Maar die andere heuvels zijn natuurlijk later bij de stad getrokken, toen de bevolking groeide. Rome is zeker op de Palatijn ontstaan. Deze lag aan de Tiber. Aan de rechterkant lag een moerassig dal, later het Forum Romanum genoemd. Je moet overigens weten, dat men oorspronkelijk op de top van de Palatijn en daarna op die van de andere heuvels ging wonen niet alleen om veilig te zijn tegen vijanden, maar ook om veilig te zijn voor de malaria die daar toen heerste en nu weer oprukt en ook om zo in de zomer verkoeling van de zeewind te krijgen. Al snel zijn de Capitolijs, Aventijs en Esquilijns bij de stad getrokken. Volgens de overlevering zou de 6^e koning Servius Tullius al een muur gebouwd hebben (zie onder op het kaartje de rode lijn). Je ziet dat Rome toen al heel groot was en de 7 heuvels al gedeeltelijk of volledig bevatte. De Serviaanse muur, zoals die nu over is, is een product van herbouw in de vierde eeuw, nadat de Galliërs onder leiding van Brennus de stad volledig verwoest hadden. Die zwarte lijn is overigens de muur van Aurelianus van 275 na Chr. , gebouwd om Rome te beschermen tegen aanvallen van de Germanen.

Serviaanse muur bij Stazione Termini

Muur van Aurelianus

Opdracht 9

Gebruik eventueel woordenboek of internet voor het beantwoorden van de vragen.

1. Wat betekent Via Salaria letterlijk? Wat is de relatie tussen die letterlijke betekenis en ons woord salaris?
2. Als Nederlanders de Palatijn hadden bewoond, had de stad nu misschien Vorden geheten en niet Rome. Leg deze stelling uit.

3. Een van de bijnamen van Rome is de stad van de zeven heuvels. Andere bijnamen zijn Urbs Aeterna en Roma Quadrata. Verklaar die namen.
4. De Aureliaanse muur omvat veel meer grond dan in die tijd bewoond door Romeinen. Waarom?

Hoofdzinnen en bijzinnen

Zinnen bestaan vaak uit meerdere delen. Dit zie je aan het feit dat er meer persoonsvormen in de zin staan. De belangrijkste zin, of het belangrijkste deel is de hoofdzin. Daarin staat de hoofdgedachte. Dit deel kun je niet weg laten, omdat de zin dan niet meer loopt. De minder belangrijke gedeeltes, kun je wel weglaten. Dit zijn de bijzinnen.

Opdracht 10

Bepaal zelf eens wat de hoofzinnen en bijzinnen in de volgende zinnen zijn.

1. Allen keken verschrikt op, toen de boom omviel.
2. Zijn moeder kwam binnen, terwijl hij zat te lezen.
3. Ik kan die fiets niet kopen, omdat ik geen geld heb.
4. Het meisje huilde luid, nadat ze gevallen was.
5. Het meisje, dat gevallen was, huilde luid.
6. De jongen, met wie ik speelde, heeft me geduwd.
7. Het huis, waarin ik woon, is oud.
8. Wanneer het weer Sinterklaas is, zal ik wielerschoenen vragen.
9. Als je niet je mond houdt, word ik boos.
10. Hoewel zij van hem hield, is zij toch bij hem weggegaan.

Als je bovenstaande zinnen bekijkt, zie je misschien ook wel dat er twee soorten bijzinnen zijn.

1. bijzinnen die ingeleid worden met woorden als toen, omdat, terwijl, als, wanneer, hoewel.
2. bijzinnen die beginnen met woorden als: die, dat, met wie, waarin.

- Woorden zoals toen, wanneer, omdat heten voegwoorden en verbinden een minder belangrijke zin, een ondergeschikte bijzin aan de hoofdzin. Die voegwoorden heten dan ook onderschikkende voegwoorden.
- Woorden zoals die, dat, wie, wat, waarmee zijn betrekkelijke voornaamwoorden, waarover hieronder meer.

Er zijn ook nevenschikkende voegwoorden, voegwoorden die zinnen naast elkaar zetten: en, maar, want.

Het betrekkelijke voornaamwoord, pronomem relativum

Bekijk de volgende zin eens. *'De man, die(n) ik zie, is mijn leraar Latijn.* Deze zin bestaat uit twee delen. Die indeling is makkelijk te zien door de komma's. De belangrijkste mededeling is het gedeelte **'De man .. is mijn leraar Latijn.'** Het deel **' , die ik zie, '** is een bijzin. Je kunt dit deel makkelijk weg laten. De zin loopt dan toch. Het woordje 'die' is wel bijzonder. Het verbindt/betrekt de bijzin 'ik zie' met 'de man'. Zo'n woordje heet dan ook een **betrekkelijk voornaamwoord**. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn vreemde woorden. Ze zijn voor 2/3 deel bijvoeglijke naamwoorden. Ze hebben namelijk hetzelfde geslacht en getal als het woord waarop het betrekking heeft. In dit voorbeeld is dat mannelijk enkelvoud. Nou kun je dat in het Nederlands niet zo goed zien, maar in het Latijn wel. De naamval echter krijgt het van de functie die het heeft in de eigen bijzin. Hier is 'die' het lijdend voorwerp en moet dus een accusativus hebben (ouder Nederlands **dien**), terwijl 'De man' , het woord waarop het betrekking heeft, het onderwerp in de hoofdzin is en dus in de nominativus staat. Overigens heet het woord waarop het betr.vnw. betrekking heeft **antecedent** (voorganger).

In het Nederlands kennen wij 3 betrekkelijke voornaamwoorden:

1. die (m,f), dat (n.) (na voorzetsels: met wie, waarmee)
2. wie (m,f), wat (n.) (= hij die/dat wat)
3. welk (bijvoeglijk naamwoord)

Opdracht 11

Lees onderstaande zinnen. Schrijf van iedere zin het antecedent en relativum op en van het relativum het geslacht en functie en de naamval en het getal dat het in het Latijn zou hebben.

1. De vrouw, die schreeuwde, is nu in shock.
2. De juffrouw, voor wie ik dit gedaan heb, is me niet dankbaar.
3. De auto, die ik in de garage heb gezet, is een oldtimer.
4. De auto's, waarin ik heb gereden, kan ik niet op één hand tellen.
5. Het meisje, waarover ik gesproken heb, loopt daar.
6. Wie de waarheid verzwijgt en betrappt wordt, straf ik.
7. Wat jij zegt, is niet waar.
8. Rome, in welke stad ik al een jaar woon, heet ook wel de eeuwige stad.

zin	antecedent	relativum	functie	naamval	getal
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					

Je zult ontdekt hebben dat in zin 6 en 7 geen antecedent zit. Hier is sprake van een **ingesloten antecedent**: wie = hij die en wat = dat wat.

Het Latijnse pronomen relativum

Je hebt het begrepen. Het relativum is best wel moeilijk. Het is dus belangrijk dat je het goed gaat begrijpen en goed leert. Het komt namelijk erg vaak voor. Het Latijnse relativum verschilt niet zoveel van het Nederlandse. Het kan mannelijk, vrouwelijk en onzijdig zijn, enkelvoud en meervoud en in alle naamvallen staan. Het grote verschil met het Nederlandse is het feit dat er in het Latijn maar één relativum is tegenover die verschillende in het Nederlands (die/dat, wie/wat, welke, waarmee). Gelukkig is de verbuiging dezelfde als die van het bijvoeglijke vragende voornaamwoord.

casus	M	F	N
nom. s.	qui	quae	quod
gen.	cuius	cuius	cuius
dat.	cui	cui	cui
acc.	quem	quam	quod
abl.	quo	qua	quo
nom.p.	qui	quae	quae
gen.	quorum	quarum	quorum
dat.	quibus	quibus	quibus
acc.	quos	quas	quae
abl.	quibus	quibus	quibus

Opdracht 12

Zet om in het Latijn.

- wie onderwerp *pl. f.*
- waarvoor *sg.*
- met wie
- dat *object sg.*
- waarvan *sg. m.*
- van wie *sg. f.*
- van wie *pl f.*
- waarvanaf *pl.*
- die *f. object pl.*
- voor wie *f.sg.*

Opdracht 13

Vertaal de volgende combinaties

1. arx, in qua	8. Sabinus, cuius
2. custos de quo	9. puellis, quas
3. hostes ad quos	10. anulo, qui
4. puellae, quibus	11. antrorum, quae
5. regem quocum	12. Capitolinus, in qua arce
6. saxa, quibus	13. Aeneas, quem ducem
7. scutum in quo	14. omnia praemia, quibus

Opdracht 14

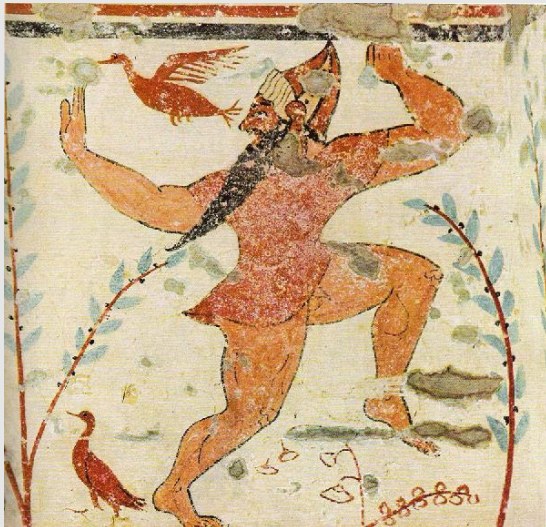
Vertaal onderstaande zinnen.

1. Regi, qui collem Capitolinum oppugnat, nomen Tito Tatius est.
2. Arx, prope quam castra Sabinorum sunt, collis Capitolinus est.
3. Capitolium, prope quam arcem hostes castra posuerunt, Romani defendunt.
4. Rex, cuius milites arcem oppugnant, Sabinus est.
5. Virgo, cui Sabinus anulum dare promisit, Tarpeia est.
6. Virgines quibuscum consentimus, Romanae sunt.
7. Anuli, quos virgo petit, aurei sunt.
8. Capitolium, in quo sumus, Sabini expugnare cupiunt.
9. Femina, cuius virum necavi, me odit.

10. Praemia, quae tibi dare cupimus, scuta anulique sunt.

Een nieuwe stad

Romulus en Remus waren aan de voet van de Palatijn bij de Tiber gevonden. Hier keerden zij terug om hun eigen stad te bouwen. Met hen mee gingen hun vrienden en uit heel het gebied kwamen avonturiers, die zich bij hen aansloten. Helaas zou het stichten van de nieuwe stad niet in pais en vree verlopen. Wie zou namelijk de koning van de nieuwe stad worden en aan die stad de naam geven? Volgens goed gebruik wendden de jongens zich tot de goden, die hun wil aan de mensen kenbaar plachten te maken door vogels. Ze besloten dus de **auspicia** waar te nemen (zie caput 3.). Romulus besloot op de Palatijn plaats te nemen en Remus op de Aventijn. Groot was de vreugde bij Remus' ahang en natuurlijk Remus zelf, toen aan hem als eerste van rechts, hetgeen gunstig was, 6 gieren verschenen. Hij rende de heuvel af om het zijn broer te vertellen, maar intussen waren ook aan Romulus vogels verschenen, maar liefst 12 gieren.

Een Etrurische augur (vogelwichelaar).

Nu ontstond er ruzie, die uitliep op een ordinaire vechtpartij, waarbij Remus gedood werd¹. In ieder geval betekende dit dat Romulus de nieuwe koning zou worden en aan de stad de naam zou geven: Roma. Al snel had Romulus **cum suis** een mooie nieuwe stad gesticht. Er was echter wel behoefte aan bevolking. Om mannen te krijgen stichtte Romulus een asyllum op de nabijgelegen heuvel het

Capitool. Iedere man kon zich hier melden als nieuwe burger ongeacht zijn verleden. Het gevolg was dat veel mannen, die verstoten waren uit hun eigen steden en dorpen, deze kans aangrepen en zich meldden. Zo ontstond er een grote mannelijke bevolking, weliswaar verzameld uit criminelen. Er was nu echter wel een probleem. Aan mannen was geen tekort meer, maar vrouwen waren er niet en een stad zonder vrouwen zou niet lang bestaan. Dus Romulus zond gezanten naar de dorpen en steden in de buurt met het verzoek, dat de

¹ Een tweede lezing bestaat over de dood van Remus. Romulus zou al bezig zijn geweest muren te bouwen en Remus zou uit spot over die muren heen gesprongen zijn. Uit woede heeft Romulus Remus gedood en gezegd: "Zo zal het een ieder vergaan, die over mijn muren springt."

nieuwe Romeinen huwelijksrecht² zouden krijgen met vrouwen en meisjes in die dorpen en steden. Niemand echter wilde zijn dochter kwijt aan criminelen. Romulus bedacht nu een plan. Toen de stad al ver gevorderd was, waren de omwonenden natuurlijk wel benieuwd naar die stad. Dus organiseerde Romulus een urbswarming party en nodigde de buren en met name de Sabijnen uit. Toen de genodigden gekomen waren en natuurlijk ook hun dochters meegenomen hadden en iedereen hun aandacht gericht had op de wedstrijden die gehouden werden, overvielen de Romeinen op het teken van Romulus de gasten. Ze roofden de dochters en na een hevig verward gevecht dropen de gasten af. De meisjes werden verdeeld onder de Romeinen en door bemiddeling van Romulus, die de meisjes wees op de grote toekomst van Rome, legden de geroofde maagden zich neer bij de nieuwe situatie.

De Sabijnse maagdenroof.
Actie van de vaders bleef enige tijd uit (een oorlog moet je goed voorbereiden), maar toch lieten de Sabijnen het er niet bij zitten. Zij kwamen na verloop van tijd onder leiding van hun koning Titus Tatius terug. Intussen had ook Romulus cum suis niet stil gezeten. Ze hadden van de Capitolijn

een onneembare vesting gemaakt, maar door verraad van Tarpeia, de dochter van de commandant, was de burcht wel in handen van de Sabijnen gevallen. Toen uiteindelijk die dag daarop de twee legers aan de voet van de Capitolijn tegenover elkaar stonden, kwamen de geroofde maagden tussenbeide. Zij smeekten, terwijl ze op hun inmiddels dikke buiken wezen, hun eigen vaders niet de vaders van hun kinderen te doden en hun mannen vroegen ze niet de grootvaders van hun kinderen te doden.

² coniugium

Romulus en Tatius kwamen overeen samen één stad te vormen, wel met behoud van de naam Rome, maar de naam van de bewoners zou het Sabijnse Quirites zijn.

Titus Tatius

Romulus voorgesteld als Quirinus op een denarius geslagen door de aedilis C. Memmius C. f. (56 v. Chr.).

Opdracht 15

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Tekst 8.1**Proditio Tarpeiae**

Posuerant Sabini castra sua ad Capitolium, arcem Romanam, quae urbem in Palatino positam defendebat. Dux Sabinorum: “Hanc arcem oppugnare debemus. Nisi eam expugnabimus, numquam Romam
5 capiemus. Sed quo modo id facere poterimus?”

Mox vir Sabinus ad ducem venit et ei consilium dedit: “Rex, prima luce puella de colle descendit. Volebat aquam haurire e fonte, qui ad imum Capitolinum est. Me vidit praecipueque meum anulum aureum, quem manu sinistra gero. Rogavit puella: “Sabine, volo
10 illum anulum. Quid facere debeo. Dic mihi. Omnia faciam. Nihil negabo, si tu eum mihi dare promittes.” Illi virgini respondi: “Puella, nos, Sabini, omnes tibi id quod manu sinistra gerimus, dabimus, si tu arcem nobis trades. Veni itaque primo vespere ad hunc locum et duc nos nocte in arcem.” Ista puella hoc promisit et abiit. Rex, veni
15 mecum hoc vespere et tibi dabo arcem.”

Rex rogavit: "Num omnes isti virgini anulos trademus?" Vir respondit: "Rex, tantum promisi ei dare, quod manu sinistra gerimus. Quid gerimus? Non solum anulos, sed etiam scuta gravia. Non cupio isti proditori praemium dare. Omnes proditores odi."

Rex de

20 consilio consentit. Vespere vir regem ducit ad Capitolium, in cuius vertice custodes Romanos vident. Se in antro condiderunt manebantque Tarpeiam, cuius prodicione arcem expugnare cupiebant. Ut virgo promisit, primo vespere descendit. Ibi in antro cum Sabinis noctem mansit. Tandem, cum tenebrae sunt, virgo
25 hostibus viam ostendit, aperuit parvam portam, duxit in arcem. Nunc Sabini ei dederunt, quod manu sinistra gerebant. Iecerunt super virginem omnes scuta et hoc modo eam necaverunt. Tali modo Sabini arcem ceperunt. Saxo, prope quod Tarpeiam necaverunt, nunc nomen Tarpeium est, de quo nunc Romani
30 proditores patriae deiciunt.

ad + <i>acc.</i>	naar, bij	num?	toch niet?
antrum	grot	numquam	nooit
anulus	ring	odi <i>perf.</i>	ik haat
aperire, aperui	openen	omnis	ieder ellk, geheel,
arx, arcis	burcht		<i>pl.</i> alle
Capitolinus (collis)	het Capitool	oppugnare	bestormen
Capitolium	het Capitool	ostendere 3	tonen
colere 3	bewonen	Palatinus	de Palatijn
collis, collis m.	heuvel	parvus	klein
condere 3, -didi	verbergen	patria	vaderland
consentire de + <i>abl.</i>	het eens zijn over	porta	poort
consilium	advies, plan	positus	gelegen
custos, -todis	wachter	praecipue <i>adv.</i>	vooral
dare, dedi	geven	praemium	beloning
de + <i>abl.</i>	vanaf, over	primus	eerste
debere 2	moeten	proditio, -ionis	verraad
defendere 3	verdedigen	proditor	verrader
deicere 5	naar beneden	promittere, -misi 3,	beloven
gooien		prope + <i>acc.</i>	dichtbij
descendere 3	afdalen	puella	meisje
dux, ducis	leider, generaal	-que = et	
e, ex + <i>abl.</i>	uit	rex, regis	koning
expugnare	veroveren	Sabinus	Sabijn(s)
gerere 3	dragen	saxum	rots
gravis	zwaar	scutum	schild
hostis	vijand	sed etiam...	maar ook.....
iacere 5, ieci	werpen	sinister, -tra, -trum	linker
imus	onderst	super + <i>acc.</i>	bovenop
itaque	dus	talis, tale	zodadig, zulk
lux, lucis	licht	tandem	tenslotte
manere 2, mansi	blijven, wachten op	tantum	slechts
manus f 4^e	hand	tenebrae <i>pl.t.</i>	duisternis
modus	manier	tradere 3	overhandigen
mox	spoedig	urbs, urbis	stad
negare	weigeren	vesper, -eris m.	avond
nisi	als niet	vertex, -ticis	top
nomen	naam	via	weg
non solum...	niet alleen....		

De apotheose van Romulus

Vele jaren later, toen Titus Tatius al lang dood was en Romulus de enige koning was, hielden de Romeinen een feestelijke bijeenkomst op het Forum Romanum. Net toen Romulus, de koning, tot zijn volk wilde spreken, brak er een geweldig onweer los. Allen vluchtten, behalve Romulus. Toen het onweer voorbij was en alle burgers weer op het forum waren, was er geen spoor meer te zien van Romulus. In eerste instantie dachten de Romeinen dat Romulus door de goden gehaald was en zij vielen uit verering op de knieën, maar al snel deden kwade tongen hun werk:

Romulus

de senaat zou Romulus hebben gedood en hebben doen verdwijnen. Toen de sfeer grimmig werd, vroeg de Albaan Proclus Iulius het woord. Hij zei, dat hij op weg vanuit Alba Longa naar Rome een man tegen was gekomen, die veel groter was dan hij en dat de man in volle wapenrusting was. Het was Romulus, zei hij, en Romulus had hem gezegd, dat het de wil van de goden was, dat Romulus terugkeerde naar zijn goddelijke oorsprong en dat hij als de god Quirinus over de Romeinen zou

waken. Volgens Romulus zouden de Romeinen door moed en rechtvaardigheid de wereld veroveren.

Men geloofde Proclus en Quirinus werd de beschermgod van Rome.

Opdracht 16

Vertaal onderstaande fabel.

Tekst 8.2**IV. Aquila, Feles et Aper**

Aquila in sublimi quercu nidum fecerat; feles, quae cavernam in media quercu habebat, pepererat; sus, qui nemus colit, fetum ad imam quercum posuerat.

5. tum feles fortuitum contubernium fraude sic evertit.

Ad nidum scandit aquilae: 'Pernicies' ait 'te manet, forsan et miseram me.

Nam, ecce, fodit terram cotidie aper insidiosus, quod quercum vult evertere, et ita in plano facile nostram progeniem cupit opprimere'. Nunc aquila valde timebat.

10. Deinde feles derepit ad cubile suis. 'Magno' inquit 'in periculo sunt nati tui. nam, ut exhibis ex cubili tuo et cibum petes, aquila est parata rapere natos tuos.'

Postquam feles suem quoque timore complevit, dolosa condidit se tuto

cavo: feles ipsa inde exhibat nocte suspenso pede et ut ea se explevit et

15. prolem suam, prospicit toto die media in quercu, dum pavorem

simulat.

Aquila, dum ruinam metuit, ramis desidet. Aper, dum rapinam vitat, non

prodit foras. Tandem inedia sunt consumpti cum suis, felisque catulis ita

largam dapem dederunt.

ait	hij zegt, zegt hij	fodere 5	(weg)graven
aper, apri 2	ever	foras	naar buiten
catulus	jong, welpje	forsan	misschien
caverna	holte	fortuitus	toevallig
cavum	holletje	fraus, faudis	bedrog
cibus	eten	imus	onderst
complere 2	vullen	inedia	het niet eten
condere, -didi 3	verbergen	inquit	zei hij
consumptus	uitgehongerd	insidiosus	listig
contubernium	medebewoners	ipse, ipsa, ipsum	zelf
cubile <i>n</i> , cubilis	leger	largus	rijkelijk
dapes	maaltijd	medius	middelst, het midden van
derepere 3	naar beneden sluipen	metuere 3	vrezen
desidere 2	niets zitten doen	natus	kind
dies 5 m	dag	nemus, -oris	woud
dolosus	listig	nidus	nest
dum	terwijl	paratus	klaar, gereed
evertere 3, -verti	vernietigen	parere 5, peper	baren, jongen krijgen
explere 2	verzadigen	pavor, -oris	angst
feles, felis	marter	periculum	gevaar
fetus 4	jong	pernicies 5	ondergang

pes, pedis	voet	rapere 5	roven
petere 3	zoeken	rapina	roof
planum	vlakte	ruina	instorting
ponere 3, posui	plaatsen	scandere 3	klimmen
postquam	nadat	simulare	voorwenden
prodire	tevoorschijn komen	sublimis	hoog
progenies 5	kroost, kinderen	sus, suis	zwijn
proles, prolis <i>f</i>	kroost	suspensus	voorzichtig
prospicere 5	op de uitkijk zitten, in de verte kijken	tandem	tenslotte
quercus 4 <i>f</i>	eik	totus	geheel
quoque	ook	tutus	veilig
ramus	tak	ut	zodra als
		vitare	vermijden

Opdracht 17

Zoek de betekenis van de volgende uitdrukkingen op en in welke context ze gebruikt worden.

post meridiem

ante meridiem

pax vobiscum

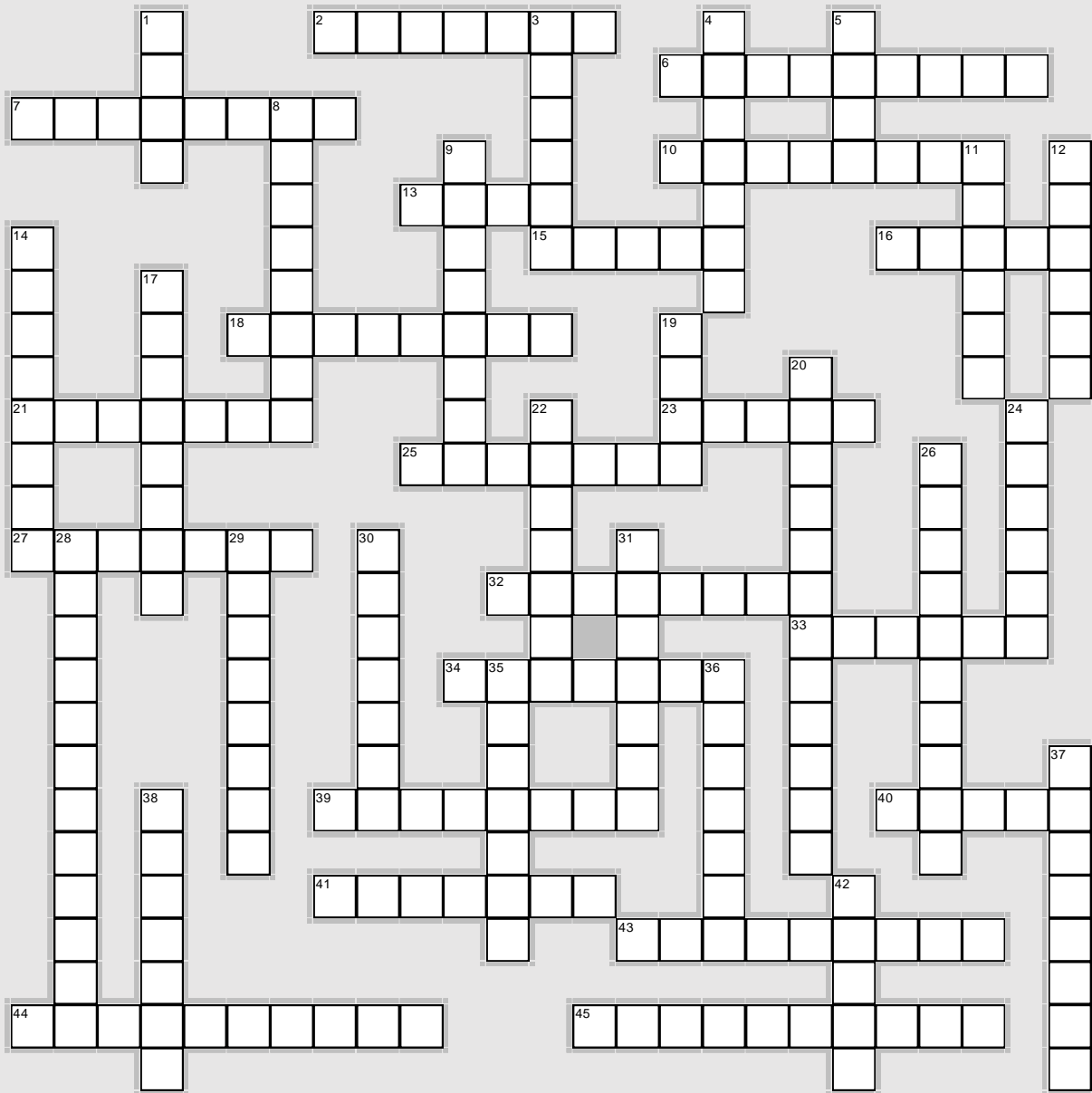
Puzzel les 8

Horizontaal

2. van het meisje (7)	27. jij hebt geworpen (7)
6. jullie zijn gebleven (9)	32. zij zullen weigeren (8)
7. aan de holte (8)	33. van allen (6)
10. zij hebben gegeven (8)	34. jij zult openen (7)
13. met een rots (4)	39. jullie zullen werpen (8)
15. schilden obj. (5)	40. jij zult dragen (5)
16. van de ring (5)	41. overhandigt (7)
18. duisternis subj (8)	43. jij vulde imperf. (9)
21. zij zullen overhandigen (7)	44. zij deden niets imperf. (10)
23. met de grot (5)	45. voor het verraad (10)
25. toon (7)	

Verticaal

1. dag obj. (4)	22. in de avond (7)
3. ringen obj. (6)	24. heuvel obj. (6)
4. jij bleef imperf. (7)	26. verraders obj. (10)
5. aan de wegen (4)	28. veroverd hebben (12)
8. zij zullen openen (8)	29. met de duisternis (8)
9. vanaf de holttes (8)	30. verover (7)
11. voor de schilden (6)	31. wij zullen geven (7)
12. wij haten (6)	35. beloningen subj. (7)
14. van de Palatijn (8)	36. van de rotsen (7)
17. verraad subj. (8)	37. jij zult tonen (8)
19. wegen subj. (4)	38. voor de meisjes (7)
20. door verraders (12)	42. jij draagt (5)

Leerwoorden les 8

antrum	grot	odi <i>perf.</i>	ik haat
anulus	ring	omnis	ieder ellk, geheel, <i>pl.</i>
aperire, aperui	openen		alle
caverna	holte	ostendere 3	tonen
cavus	hol	Palatinus	de Palatijn
collis, collis <i>m.</i>	heuvel	positus	gelegen
complere 2	vullen	praecipue <i>adv.</i>	vooral
consentire de + <i>abl.</i>	het eens zijn	praemium	beloning
	over	primus	eerste
custos, -todis	wachter	proditio, -ionis	verraad
dare, dedi	geven	proditor	verrader
de + <i>abl.</i>	vanaf, over	promittere, -misi	3 beloven
desidere 2	niets zitten	prope + <i>acc.</i>	dichtbij
	doen	puella	meisje
dies 5	dag	-que = et	
e, ex + <i>abl.</i>	uit	saxum	rots
expugnare	veroveren	scutum	schild
gerere 3	dragen	sinister, -tra, -trum	linker
gravis	zwaar	super + <i>acc.</i>	bovenop
iacere 5, ieci	werpen	talis, tale	zodanig, zulk
imus	onderst	tantum	slechts
manere 2, mansi	blijven,	tenebrae <i>pl.t.</i>	duisternis
	wachten op	tradere 3	overhandigen
manus <i>f 4^e</i>	hand	vesper, -eris <i>m.</i>	avond
negare	weigeren	vertex, -ticis	top
num?	toch niet?	via	weg
numquam	nooit		

Grammatica les 8

Het futurum

Vorming het futurum

1^e en 2^e conjugatie:

- de stam + de futurumtijdkenletter –b-+ uitgangen (-o, -is, -it, -imus, -itis, -unt)
- laudare: laudab-
- monere: moneb-

1 ^e /2 ^e coni.	stam	tijdkenletter	bindklinker	uitgang
laudare	lauda	b	e, i, u	-o -mus
monere	mone			-s -tis -t -nt

laudare	monere
laudabo	Monebo
Laudabis	Monebis
Laudabit	Monebit
Laudabimus	Monebimus
Laudabitis	Monebitis
Laudabunt	Monebunt

de 3^e, 4^e en de 5^e conjugatie

- de praesensstam in de 1^e persoon s. een –a- en in de andere personen een –e-.
- uitgangen: -m, -s, -t, -mus, -tis, -nt.

coni. 3 ^e , 4 ^e , 5 ^e	stam	tijdkenletter	uitgang
regere	reg	a (1 ^e p.s.)	-m -mus
audire	audi	e	-s -tis

capere	capi		-t -nt
--------	------	--	--------

regere	audire	capere
Regam	Audiam	Capiam
Reges	Audies	Capies
Reget	Audiet	Capiet
Regemus	Audiemus	Capiemus
Regetis	Audietis	Capietis
regent	audient	capient

Nota bene.

Bijzondere futura:

esse: ero, eris, erit, erimus, eritis, erunt

posse: pot-ero, poteris

ire: ibo

Bijzinnen

Er zijn twee soorten bijzinnen zijn.

1. bijzinnen die ingeleid worden met woorden als toen, omdat, terwijl, als, wanneer, hoewel. Deze woorden heten voegwoorden en verbinden een minder belangrijke zin, een ondergeschikte bijzin aan de hoofdzin. Die voegwoorden heten dan ook onderschikkende voegwoorden.
2. bijzinnen die beginnen met woorden als: die, dat, met wie, waarin. Deze woorden zijn betrekkelijke voornaamwoorden.
3. Er zijn ook nevenschikkende voegwoorden, voegwoorden die zinnen naast elkaar zetten: en, maar, want.

Het Latijnse pronomen relativum: qui, quae, quod

De betekenis:

- zelfstandig met antecedent: die, dat
- bijvoegelijk: welke
- met ingesloten antecedent: wie/hij die, wat

Het zelfstandige pronomen relativum krijgt zijn geslacht en getal van het woord waarmee het verbonden is en de naamval van de functie in zijn bijzin.

Het kan mannelijk, vrouwelijk en onzijdig zijn, enkelvoud en meervoud en in alle naamvallen staan.

casus	M	F	N
nom. s.	qui	quae	quod
gen.	cuius	cuius	cuius
dat.	cui	cui	cui
acc.	quem	quam	quod
abl.	quo	qua	quo
nom.p.	qui	quae	quae
gen.	quorum	quarum	quorum
dat.	quibus	quibus	quibus
acc.	quos	quas	quae
abl.	quibus	quibus	quibus

Les 9

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum
3. 1^e t/m 5^e declinatie
4. adiectiva 1/2^e decl en 3^e declinatie
5. de persoonlijke, aanwijzende, bezittelijke, vragende, betr.ekkelijke voornaamwoorden

Geleerd worden

1. onregelmatige verba (vell, nolle, malle, ferre)
2. de trappen van vergelijking/gradus comparationis

Onregelmatige werkwoorden: velle, nolle, malle, ferre.

Iedere taal heeft wel onregelmatige werkwoorden. Deze werkwoorden hebben een onregelmatige vervoeging, soms omdat ze meer dan één stam hebben, zoals esse en posse (**es/su**), soms zoals bij ire, doordat klinkers op elkaar reageren: i voor klinker wordt –e- (ire: eo, eunt). Het Latijn heeft helemaal niet zo veel onregelmatige werkwoorden. Naast de al bekende werkwoorden bestaan de volgende:

velle – willen

nolle – niet willen (<non velle)

malle – liever willen (< ma velle)

ferre – dragen, verdragen

fieri – worden

Helaas voor jou zul je de vervoeging van deze werkwoorden uit je hoofd moeten leren. Je zult zien dat dat meevalt, omdat in de onregelmaat een regelmaat zit. Oei, dit is een **paradox**.

		velle - willen	nolle - niet willen	malle - liever willen
praesens	1s.	volo	nolo	malo
indicativus	2	vis	non vis	mavis
	3	vult	non vult	mavult
	1p.	volumus	nolumus	malumus
	2	vultis	non vultis	mavultis
	3	volunt	nolunt	malunt
imperativus	2s.		noli	
	2p		nolite	
imperfectum		volebam	nolebam	malebam
futurum	1s.	volam	nolam	malam
	2	voles	noles	males
perfectum	1s.	volui	nolui	malui
pl.perf.	1s.	volueram	nolueram	malueram

Nota bene:

zoals jullie geleerd hebben in les 3, worden noli en nolite gebruikt om een verbod uit te drukken.

Noli lacrimare. = Ne lacrima. (Huil niet.)

Nolite lacrimare. = Ne lacrimate. (Huilt niet.)

praesens		fer-re dragen
indicativus	1s.	fero
	2	fers
	3	fert
	1p.	ferimus
	2	fertis
	3	ferunt
imperativus	2s.	fer
	2p	ferte
imperfectum		ferebam
futurum	1s.	feram
	2	feres
perfectum	1s.	tuli
pl.perf.	1s.	tuleram

Samenstellingen van ferre.

Ferre wordt in veel samenstellingen gebruikt. Van veel van die samenstellingen kun jezelf de betekenis bedenken:

re-ferre	terugbrengen, rapporteren
de-ferre	overbrengen, wegbrengen
con-ferre	samenbrengen, vergelijken
afferre (ad-ferre)	brengen naar
auferre (ab-ferre)	wegbrengen
efferre (e-ferre)	weg- , uitbrengen
inferre (+dat.)	brengen naar
offerre	aanbieden (ob-ferre)

Opdracht 1

Vertaal in het Latijn.

1. jij wilt	11.jullie willen liever
2. hij heeft liever gewild	12.zij zullen willen
3. draagt	13.jij brengt terug
4. breng niet weg	14.jij hebt gewild
5. wil niet	15.jullie hadden teruggebracht
6. wij hadden gewild	16.te hebben gewild
7. zij zal terug brengen	17.jullie vergelijken
8. ik wil niet vergelijken	18.ik wilde liever
9. draagt niet	19.jullie wilden 2x
10.zij zal liever willen	20.jullie hebben gebracht

Opdracht 2

Vertaal de volgende zinnen.

1. Urbem oppugnare malueramus.
2. Nolite hostibus scuta tradere.
3. Manere in Capitolio numquam volemus.
4. Rex arcem expugnare vult.
5. Virgini praemia sinistra manu ferunt.
6. Puella de arce descendere nolebat.
7. Noli eum anulum regis gerere.
8. Omnibus militibus praemia promittere volueramus, sed non pecunia, non aurum nobis erat.
9. Talia saxa de colle defert.

10. Vim hostibus inferre mavult.

Opdracht 3

Leer nu de onregelmatige verba (vervoeging en natuurlijk de betekenis).

Opdracht 4

Vertaal de volgende vormen van de verba gebruikt in onderstaand verhaal van opdracht 8.

A.

1. caedam	10. verterant
2. cucurrerunt	11. consistis
3. exclamabitis	12. induunt
4. sperate	13. consensisti
5. aspexeras	14. solve
6. temptabamus	15. punietis
7. iuravisse	16. exclamabo
8. percutient	17. processistis
9. petitis	

B.

1. consentitis	8. procedetis
2. solvunt	9. aspexistis
3. percutite	10. constiteratis
4. exclamatis	11. vertebas
5. induerunt	12. iuvisse
6. puniam	13. curre
7. sperabimus	14. curris

15. temptavi

17. invaditis

16. curre

C.

1. consenseratis

10. vertisse

2. punieram

11. procedimus

3. solvistis

12. aspice

4. induetis

13. cucurrerant

5. petis

14. temptabunt

6. induitis

15. invaditis

7. percutiebatis

16. caedent

8. exclamavimus

17. caedunt

9. iuvas

Opdracht 5

Leer nu de verba. Leer daarbij ook de coniugaties, de eerste persoon en het perfectum van de onregelmatige werkwoorden.

Opdracht 6

Geef de naamval van de volgende nomina, die uit de onderstaande tekst komen. Let op! Er komen ook woordcombinaties voor. Geef uiteindelijk de vertaling.

1. pugnae brevis

7. primam poenam

2. ambobus victoriis

8. trigeminorum celerium

3. trium sacrorum

9. loricas alias

4. quinque victoriarum

10. super galeam

5. gente defatigata

11. gladiis brevibus

6. contra vota

12. alia acie

13. magni tumultus

17. signo magno

14. celeri timori

18. ultimae fortunae

15. vivi spectatoris

19. tertio oculo

16. defatigatis pugnatoribus

20. impetu intolerabili

Opdracht 7

Vertaal onderstaande combinaties. Denk aan de naamvallen.

1. strepitibus magnis
2. vulneri intolerabili
3. spectaculorum magnorum
4. caedis celeris
5. gaudia magna
6. contra vulneratos victores
7. prope locum proximum spectatori
8. alia clade
9. dedecoris primi
10. vivorum victorum
11. tria intervalla
12. gladius proximus vulnerato pugnatori
13. strepitus proximi trigeminis
14. ambobus sacris trium spectatorum

15. timore gladii

16. acie loricarum et galearum gladiatorumque

17. celeris poena caedis

18. aliud signum gentis

19. spectaculo intolerabili vulnere

20. ultimum dedecus cladis

De overgangperiode

Na de dood van Romulus was er eerst enige ruzie tussen de Romeinen en Sabijnen over de nieuwe koning. Uiteindelijk werd de geleerde **Numa Pompilius** tot koning gekozen. Onder hem heerste vrede. Op zijn naam staat de indeling van het jaar in twaalf maanden.

Na veertig jaar regeren is hij gestorven.

Na hem kwam **Tullus Hostilius**, een zeer energiek man, die al snel in oorlog verzeild raakte nota bene met Alba Longa, de moederstad van Rome. Toen beide legers tegenover elkaar stonden, trad de Albaanse aanvoerder Mettius Fufetius naar voren. Deze was bezonnener dan Tullus. Hij begreep dat deze oorlog niets goeds zou brengen. Alba en Rome zouden elkaar in de strijd alleen maar verzwakken en aan de overkant lagen de Etruriërs op de loer die maar al te graag hun macht over de Tiber naar het zuiden zouden uitbreiden. Als het geschil dan alleen maar met geweld beslecht kon worden, dan moest men voor een oplossing kiezen die niet te veel bloed zou vergen. Beide aanvoerders gingen ermee akkoord dat de beslissing gebracht zou worden door een strijd van kampioenen van ieder volk tegen elkaar. Nu bevonden zich in beide legers drielingen. Bij de Albanen waren dit de Curiatii en bij de Romeinen de Horatii. De partij, die zou winnen en dat betekende dus dat er minimaal eentje van de drielingen aan één zijde in leven moest blijven, zou over de andere heersen.

Opdracht 8

Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 9.1**De pugna Horatiorum Curiatorumque (I): Iuvantne dei Curiatios?**

Ambo duces consenserunt, sacra deis tulerunt et per deos iuraverunt: "Dei, per haec sacra iuramus: fratribus, qui vincent, victoriam imperiumque dabimus. Gentem, quae hoc votum non solvet, magna poena punite."

5. Deinde ambo trigemini sibi loricae galeamque induunt gladiumque capiunt. Trigemini aciem parvam faciunt et magno tumultu et timore spectantium Horatii contra Curiatios consistunt. Dum fratres signum pugnae manent, omnes fortunam suam trigeminorumque timent. Quid, si sui pugnatore non vincent? Duces signum dant.
10. Horatii Curiatiique procedunt, dum scuta ante se ferunt superque ea oculos ad hostes vertunt. Primum fratres fratribus considerate appropinquabant, cum subito Curiatii celeri impetu Horatios petunt. Magno strepitu scuta Romanorum gladiis percutiunt et postquam Romani eis tantum vulnera intulerunt, ipsi duos
15. Romanorum necaverunt.

Romani spectatores, quibus hoc spectaculum intolerabile erat, timore
tertii fratris oculos avertunt. Curiatii, quibus caedes duorum

Romanorum magnum gaudium tulit, exclamaverunt: "Dei nos iuvant.

Romani, nolite victoriam sperare. Dei nobis eam dare malunt. Hoc

loco vobis cladem

20.inferemus vosque dedecus referetis."

Cornelius Cort 1560

acies 5

adhuc

alius, alia, aliud

ambo

aspicere 5, -spexi

slaglinie, scherpte

nog steeds

ander

beide

aanschouwen

brevis

caedere 3, cecidi

caedes

celer, -ris, -re

clades, cladis

kort

doden

moord, dood

snel

nederlaag

consentire, -sensi	het eens worden	pugna	gevecht
considerate adv.	voorzichtig	pugnator	strijder
consistere 3, -stiti	halthouden	punire	straffen
contra + acc.	tegenover	quinque	vijf
currere 3, cucurri	rennen	sacrum	offer
dedecus, -oris	schande	sepultus	begraven
defatigatus	vermoeid	signum	teken
duo, dae	twee	solvere 3, solvi	inlossen
enim	immers	spectaculum	schouwspel
exclamare	uitroepen	spectator	toeschouwer
fortuna	lot	sperare	hopen op
galea	helm	strepitus 4	gekletter
gladius	zwaard	super + acc.	over heen
graviter adv.	ernstig	temptare	proberen
impetus 4	aandrang, aanval	terribilis	verschrikkelijk
induere 3, indui	aantrekken	tertius	derde
intervallum	afstand	tres, tria	drie
intolerabilis	ondragelijk	trigemini p.	drieling
iurare per + acc.	zweren bij	tumultus 4	opschudding
lorica	pantser	ultimus	laatste
malus	slecht	vertere 3, verti	wenden
-ne?: geeft vraag aan, geen betekenis		victor	winnar
oculus	oog	victoria	overwinning
percutere 5, -cussi	hevig treffen	vincere 3, vici	overwinnen
petere 3, peti(v)i	aanvallen	vivus	levend
poena	straf	votum	gelofte
primum adv.	eerst	vulneratus	gewond
procedere, -cessi	voortgaan	vulnus, -eris	wond
proximus + dat.	dichtst bij		

Opdracht 9

Leer de oude vertaling en de leerwoorden.

Leer na afloop de oude vertaling en de bijbehorende woorden.

De trappen van vergelijking (gradus comparationis).

Het bijvoegelijk naamwoord kun je op drie manieren gebruiken:

- stellend (als feit): groot
- vergotend: groter
- overtreffend: grootst.

Ook het Latijn kent deze trappen. De term voor die trappen is de **gradus comparationis**:

1. positivus: stellend
2. comparativus: vergotend
3. superlativus: overtreffend

Hoe maak je de comparativus?

Bij regelmatige adiectiva moet je eerst de gen.s.m. (altus - alti en fortis –fortis) nemen, daarna haal je de genitivusuitgang eraf: alt- en fort- en dan plaats je achter alt/fort- -ior (nom.s. m. en f.) en –ius (n.nom.s.). Dus

altus: alt- altior (m,f) en altius (n.)

forti: fort- fortior (m,f) en fortius (n.)

altus	alt-i	alt-ior m/f alt-ius n alt-ior-is (gen.)
fortis	fort-is	fort-ior fort-ius fort-ior-is

Ook altior/altius en fortior, fortius zijn bijvoeglijke naamwoorden. Ze zijn van de derde declinatie en hebben als stam –ior-. Bijzonder in de verbuiging is dat zij, ook al zijn het bijvoeglijke naamwoorden van de derde, toch als uitgang hebben

- abl. s. –e i.p.v. –i
- gen. p. –um i.p.v. –ium
- n.nom.acc. p. –a i.p.v. niet -ia.

Opdracht 10

Maak de rijtjes compleet.

casus	m/f	n
nom.	fortior	fortius
gen.		
dat.		
acc.		
abl.		
nom.p.		
gen.		
dat.		
acc.		
abl.		

De betekenis van de comparativus

Belangrijk is te weten dat je in het Latijn altijd de comparativus gebruikt wanneer twee personen, zaken of groepen vergeleken worden. Zelfs wanneer je het over de grootste van twee broers hebt, gebruik je in het Latijn de vergrotende trap.

fortior:

1. sterker
2. te sterk (bv. voor mij; hij is sterker dan ik, hij is te sterk)
3. nogal sterk (hij is sterker dan de meesten; nogal sterk)
4. sterkst (hij is sterker dan zijn broer, hij is de sterkste)

Dan:

Wanneer je de comparativus gebruikt, vergelijk je altijd twee personen, dingen, groepen. In dat geval gebruik je vaak het woordje **dan**. In het Latijn heb je twee mogelijkheden:

1. **quam:**
 - a. Ego fortior sum quam tu.
 - b. Ea pulchrior quam soror tua est.
2. de **ablativus van vergelijking/comparationis:** bij de comparativus staat hetgeen waarmee iets vergeleken wordt in de ablativus, die je met **dan** moet vertalen.
 - a. **Te** fortior sum.
 - b. Uxor mea **sorore tua** pulchrior est.

Nota bene.

Als je wilt zeggen veel mooier, of vijf dagen later, geef je aan in welke mate iets iets anders overtreft: respectievelijk veel, vijf dagen. Dan gebruik je in het Latijn de **ablativus van maat/mensurae**.

1. **Multo** fortior quam tu sum.
2. Collis Capitulinus **paulo** altior Palatino est.

De overtreffende trap/superlativus.

De overtreffende trap is in het Nederlands ook echt overtreffend. 'Hij is de grootste.' betekent ook echt dat hij de grootste is, in ieder geval van de groep. In het Latijn kan die overtreffende trap ook aangeven, dat iets zeer groot is en de superlativus wordt dan ook vaak in die betekenis gebruikt.

Vorming:

1. bij de meeste adiectiva moet je de genitivus masc. nemen, de genitivusuitgang eraf halen en daarachter –issimus/a/um zetten.
 - altus alt-i altissimus hoogs, zeer hoog
 - fortis fort-is fortissimus
 - ingens ingent-is ingentissimus
2. Bij adiectiva op –er, zet je achter de nom.m. –rimus/a/um
 - pulcher pulcherrimus mooist, zeer mooi
 - acer acerrimus scherpst, zeer scherp

Nota bene: quam + superlativus = zo .. mogelijk. Voorbeeld. Quam fortissimus sum. Ik ben zo dapper mogelijk.

Bijzondere bijvoeglijke naamwoorden.

bonus	melior	optimus
malus	peior	pessimus
magnus	maior	maximus
parvus	minor	minimus
multum	plus (n.)	plurima
multi	plures	plurimi plerique, pleraeque, pleraque

Opdracht 11

Vertaal de volgende combinaties of zinnen.

1. Eum poena graviore quam illam punit.
2. Ille intolerabilior quam tu est.
3. Ille te intolerabilior est.
4. Eam multo pulchriorem quam me putat.
5. Feminam istam uxoribus suis pulchriorem putant.
6. Timor maximus ei est.
7. Brevissima pugna vicit.
8. Breviore pugna vincemus.
9. Defatigatissimo hosti pugnam inferimus.
10. Quinque noctibus postea maximo impetu castra petivit.
11. Ille rege hostilior est.
12. Ille hostilior quam rex est.
13. Hostilissimos necavi.
14. Dei piissimis viris auxilium dabunt.
15. Ingentiore strepitu urbem oppugnaveramus.
16. Fidelissimis civibus parcimus.
17. Quam maximo impetu pugnabamus.
18. Minore corpore maiora quam tu facio.

19. Plerisque feminis hostes plurimi nocuerunt.

20. Nos minore strepitu quam tu domum intramus.

Opdracht 12

Vul de goede vormen in en vertaal de tekst.

De pugna Horatorum Curiatorumque (II): ultimus Horatius vincit.

Sed dei aliud(velle). Horatius enim, qui vivus adhuc erat,
 (Curiatii) aspexit. Omnes tres vulnerati ideo
 (celer) currere non possunt. Ideo primum Curiatium,
 25. qui (se) proximus erat, invasit et (brevis/zeer kort) pugna
 cecidit, deinde alter Curiatius, qui non graviter vulneratus erat, ad eum
 currere temptabat, sed eum (defatigatus/te vermoeid)
 Horatius (gladius) necavit et quia ultimus Curiatius, graviter
 vulneratus, (qui) caedes fratrum terribilissima erat, se defendere
 30. noluit, se (offerre) Horatio. Statim victor eum necat, dum
 exclamat: "Iam duos fratres Plutoni, (deus) Tartari obtuli, nunc
 offero tertium."
 Illi quinque viri (sepultus) sunt eo loco, (qui)
 ceciderunt. Duo Romana sepulcra aliud prope (alius)
 35. et tria Curiatorum magnis intervallis sunt.

acies 5	slaglinie, scherpte	intervallum	afstand
adhuc	nog steeds	intolerabilis	ondragelijk
alius, alia, aliud	ander	invadere 3, -vasi	aanvallen
ambo	beide	iurare per + acc.	zweren bij
aspicere 5, -spexi	aanschouwen	iuvare, iuvi	helpen
brevis	kort	locus	plaats
cadere 3, cecidi	vallen, sneuvelen	lorica	pantser
caedere 3, cecidi	doden	magnus	groot
caedes	moord, dood	-ne?: geeft vraag aan, geen betekenis	
celer, -ris, -re	snel	oculus	oog
clades	nederlag	parvus	klein
consentire, -sensi	het eens worden	percutere 5, -cussi	hevig treffen
considerate adv.	voorzichtig	petere 3, peti(v)i	aanvallen
consistere 3, -stiti	halthouden	poena	straf
contra + acc.	tegenover	primum adv.	eerst
currere 3, cucurri	rennen	primus	eerste
dedecus, -oris	schande	procedere, -cessi	voortgaan
defatigatus	vermoeid	prope + acc.	dichtbij
exclamare	uitroepen	proximus + dat.	dichtst bij
fortuna	lot	pugna	gevecht
galea	helm	pugnator	strijder
gaudium	vreugde	punire	straf
gens, gentis	volk	quinque	vijf
gladius	zwaard	sacrum	offer
graviter adv.	ernstig	sepultus	begraven
impetus 4	aandrang, aanval	signum	teken
induere 3, indui	aantrekken	solvere 3, solvi	inlossen

spectaculum
spectator
sperare
statim
strepitus 4
super + *acc.*
temptare
terribilis
tertius
timor
tres, tria
trigemi *p.*

schouwspel
toeschouwer
hopen op
onmiddellijk
gekletter
over heen
proberen
verschrikkelijk
derde
angst
drie
drieling

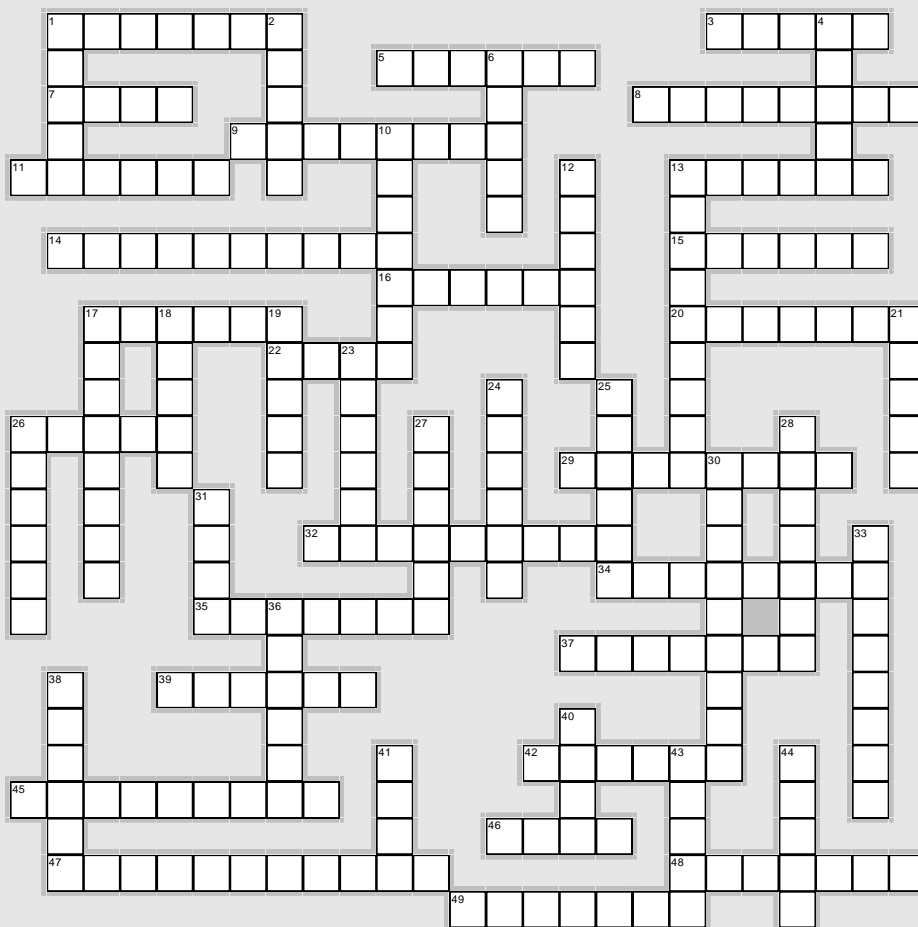
tumultus 4
ultimus
vertere 3, verti
victor
victoria
vivus
votum
vulneratus
vulnus, -eris

opschudding
laatste
wenden
winnar
overwinning
levend
gelofte
gewond
wond

Puzzel les 9

Opdracht 13

Maak puzzel A

Horizontaal

1. jullie zullen aanvallen (7)	26. met het oog (5)
3. dichtbij (5)	29. door de schande (8)
5. voor drie (6)	32. van de gewonde (9)
7. help (4)	34. door gekletter (8)
8. van offers (8)	35. voor beiden (7)
9. van een begraven (vrouw) (8)	37. van moorden (7)
11. tegenover (6)	39. van de helm (6)
13. straffen obj. (6)	42. door gevechten (6)
14. van de vermoede (10)	45. ik zal hevig treffen (9)
15. vreugdes subj. (6)	46. andere dingen nom.pl. (4)
16. zij zullen doden (6)	47. voor schouwspelen (11)
17. jij maakt los (6)	48. zij zullen aantrekken (7)
20. voor de slaglinies (7)	49. zij draaien (7)
22. door de slaglinie (4)	

Verticaal

1. voor de eerste (man) (5)	25. door straffen (6)
2. over (5)	26. het oog obj. (6)
4. kleine(dingen) obj. (5)	27. door de grote (vrouwen) (6)
6. kort abl.s. (5)	28. kort gen pl. (7)
10. voor het pantser (7)	30. voor snellen (9)
12. onmiddellijk (6)	31. geloften subject (4)
13. door een strijder (9)	33. zij zullen helpen (8)
17. begraven (vrouwen) (8)	36. kort acc.n.pl. (6)
18. de plaatsen acc.pl. (5)	38. door de helmen (6)
19. van een offer (5)	40. straf (4)
21. maak los (5)	41. van de plaats (4)
23. door de aanval (6)	43. hij heeft geholpen (5)
24. door angst (6)	44. nog steeds (5)

Puzzel B

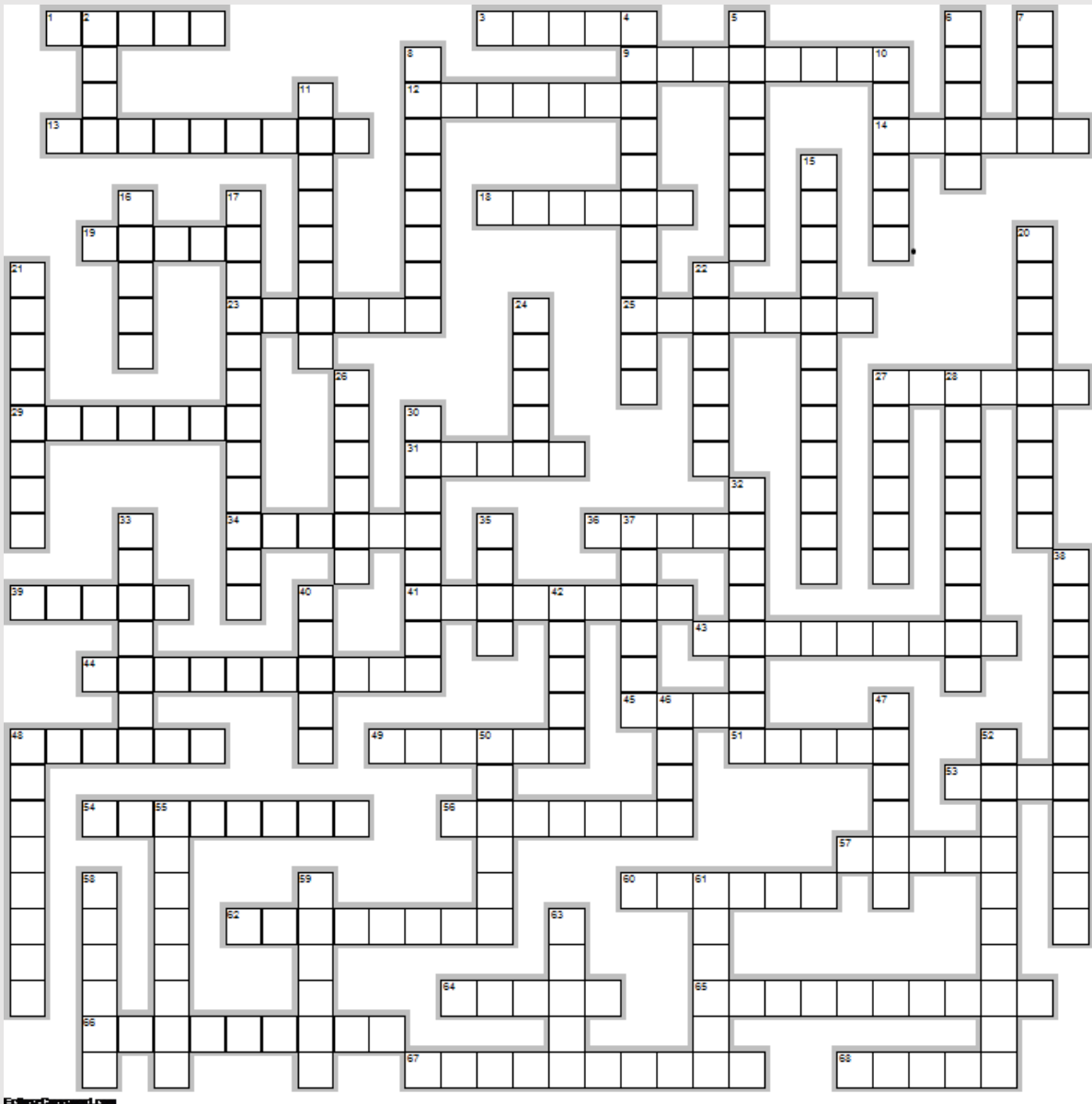
Horizontaal

1. van een klein (iets)	23. van de nederlaag	43. zij draaiden
3. de plaatsen acc.pl.	25. voor het pantser	44. door opschuddingen
9. van straffen	27. nederlagen subj.	45. andere dingen
nom.pl.
12. voor de uiterste
(vrouw)	29. van de aanval	48. onmiddellijk
13. voor snellen	31. over	49. derde (mannen)
14. vreugdes subj.	34. van de uiterste (man)	nom.acc.
18. van de helm	36. met het oog	51. tekenen obj.
19. dichtbij	39. ik hoop	53. geloften subject
	41. zij zullen helpen	

54. jullie trekken aan	62. te hebben gedraaid	nom.
56. voor de aanval	64. van een offer	67. te hebben gehoopt
57. levenden acc.	65. jullie roepen uit	68. van drie
60. voor een gevecht	66. een verschrikkelijk (ding)	

Verticaal

2. door de slaglinie	20. gaat voort	40. iets anders lvwp
4. voor schouwspelen	21. dichtstbij f.acc. s.	42. kort abl.s.
5. ik zal aanvallen	22. voor drie	46. van de plaats
6. nog steeds	24. maak los	47. jij doodt
7. straf	26. door straffen	48. door gekletter
8. jullie zullen straffen	27. snel acc.s. n.	50. door angst
10. door de grote
(vrouwen)	28. zij aanschouwen	52. ik zal het eens
worden
11. ik rende	30. jij zult aanschouwen	55. door de schande
15. jij had uitgeroepen	32. jij had los gemaakt	58. door de aanval
16. voor de eerste (man)	33. zij draaien	59. kort acc.n.pl.
17. zij hebben hevig
getroffen	35. help	61. door de helmen
	37. tegenover	63. kleine(dingen) obj.
	38. door tussenruimten	

Een tragische wending voor de Horatii

De Albanen waren na de nederlaag van hun kampioenen, de Curiatii, ontsteld, maar ze hielden zich aan hun afspraak. Ze onderwierpen zich aan de Romeinen. De held Publius Horatius mocht een zegetocht houden door Rome. Hij liep voorop met de wapenbuit behaald op de drie Curiatii. Iedereen was in juichstemming, totdat men bij het ouderlijk huis van Horatius kwam. Natuurlijk, in dat huis was de winnaar geboren en daar zou ook trots heersen om de zege van de zoon, maar ook diepe droefheid om de dood van de andere twee zoons. Toen de stoet in stilte voorbijtrok, zag men Horatia, de zuster, huilen. Zij was namelijk verloofd geweest met één van de Curiatii en ze had over de schouder van de broer de mantel herkend die zij ooit voor haar verloofde had geweven. Publius was onthutst. Hoe kon zijn zus huilen om de dood van die Curiatiër, terwijl het zo'n feestdag voor Rome, voor hun huis, voor hem was? En waarom huilde ze niet om haar gedode broers? Hij trok het zwaard en stak het in de borst van zijn zus. De menigte schrok. Hun held was op slag een moordenaar geworden, nog wel een verwantenmoordenaar. Hij werd geboeid en naar het Forum voor koning Tullus gebracht. Deze besloot dat Horatius de volgende dag voor een college van twee rechters moest verschijnen en dat dat zou oordelen of hij schuldig was. De volgende dag was het al vroeg druk op het Forum. Niemand wilde dit missen. Zou de redder des vaderlands veroordeeld worden? Wat men vreesde werd waar. Voordat echter Horatius ter dood gebracht kon worden, verhief zich zijn oude, grijze vader. Iedereen zweeg onmiddellijk vol eerbied. Dat was de man, die op één dag twee zoons in een gevecht voor Rome had verloren, van wie op diezelfde dag de derde zoon de redder van Rome en tegelijk de moordenaar van zijn eigen zus was geworden. De koning gaf hem spreekrecht: "Koning, het is gewoonte dat de vader over het leven en de dood van zijn kinderen mag beschikken. Goed, Horatius heeft zijn zus gedood, maar het feit dat ik hem niet ter dood veroordeeld heb, betekent dat hij in mijn ogen terecht zijn zus gedood heeft. Ik geef hem het leven."

De koning kon niet anders dan het oude recht van de *pater familias* accepteren en Horatius in leven laten. Echter, toch moest er boete gedaan worden. De vader beval Horatius met een doek om het hoofd en een strop om de nek op zijn knieën onder een balkje te kruipen. Door deze openbare vernedering zouden de goden hopelijk gunstig gestemd raken. Dat balkje overigens is nog lang te zien geweest en heette 'Zusterbalkje'.

De Pater familias en zijn potestas.

De Romeinse samenleving was oorspronkelijk opgebouwd uit drie stammen, tribus. Iedere tribus bestond weer uit 10 curiae en iedere curia bestond uit 10 gentes. Er waren dus 300 gentes/clans. Oorspronkelijk was er iemand hoofd van zo'n gens. Die gentes konden bezit hebben, zoals een eigen kerkhof en trouwen binnen die gens mocht niet. Indien gevraagd, moesten leden van een gens elkaar helpen. Die gentes konden erg groot en machtig zijn. Zo is bekend dat bijvoorbeeld de gens Fabia de oorlog tegen de Etrurische Veientes (480/79) met 6000 man op zich namen. Helaas traptten ze uiteindelijk in een list en bleef er slechts één over.

De 30 curiae leverden oorspronkelijk de 30 *patres familias* voor de comitia curiata, de raad voor de koning, die uit 30 personen bestond en later de 300 senatoren van de senaat (bij ons de 1e kamer).

Zo'n gens bestond weer uit allerlei families met aan hun hoofd de pater familias. Deze had de *patria potestas* over zowel de *mater familias* als ook de filii en filiae familias en de nepotes ex filiis. Deze potestas verleende hem het recht te beslissen over het leven van onder andere zijn kinderen. Zijn positie binnen de familia was die van een kleine rex.

Ook de slaven vielen binnen de familia en werden dan ook *familiares* genoemd. Daarvandaan komt het, dat de term familia vaak slaven betekent. De maatschappelijke indeling had ook gevolgen voor de naamgeving. De Romeinen hadden niet echt veel voornamen (*praenomina*): Appius - Aulus - Drusus - Gaius - Gnaeus - Kaeso - Lucius - Mamercus - Manius - Marcus - Numerius - Publius - Servius - Spurius - Tiberius - Titus. Deze voornamen gaven ze aan de eerstgeborenen. De anderen kregen een rangtelwoord, die zelfs in onze tijd nog gebruikt worden als voornaam: Tertia (derde dochter), Quintus (5^e zoon). Je moet goed begrijpen dat de kans dat je volwassen werd, klein was en dat men voor het doorgeven van naam en vermogen dapper doorging met het verwekken van kinderen. Zo kom je gemakkelijk bij een vijfde of zesde (Sextus) zoon uit. Belangrijk was vooral de *nomen gentile*, de naam van je gens. Dat was de middelste naam. Nou was zo'n gens erg groot. Men verdeelde daarom zo'n clan onder door bijnamen te geven. Zo heette Caesar Caius Iulius **Caesar**. Caesar is de bijnaam en betekent *Krul*. De grote redenaar Cicero is ook alleen maar bekend bij zijn bijnaam Cicero, hetgeen kikkererwt betekent.

pater familias.

Opdracht 14

Vertaal onderstaande fabel.

Tekst 9.2**II.8. Cervus ad Boves**

E nemore e latibulo cervus fugit, quia timebat venatores, qui eum necare volebant; caeco timore proximam villam petit, ubi se in bovili condidit.

Hic bos illi cervo: 'Quid vis tibi, infelix, qui ad necem ultro curris?'

At ille supplex 'Vos, boves, modo' inquit 'mihi parcite: si dei occasionem dabunt, rursus erumpam '.

Tunc frondem bubulcus adfert, nihil videt: veniunt subinde et redeunt rustici, nemo cervum animadvertit: transit etiam vilicus, nec ille quicquam sentit. Tum cervus gaudens bubus agere coepit gratias, quod hospitium adverso tempore dederunt.

respondit unus 'Salvum te cupimus quidem, sed, si ille, qui oculos centum habet, veniet, magno in periculo vita tua erit.'

Interea ipse dominus a cena redit; et, quia corruptos viderat nuper boves, accedit ad praesaepe: 'Cur frondis parum est? Stramenta desunt.

Quantum est laboris tollere haec aranea?' Dum aspicit singula, cervi quoque alta cornua videt; convocavit familiam et iubet eum occidere, praedamque tollit.

accedere 3	gaan naar	modo	slechts
adferre	brengen	nemus, nemoris	woud
adversus	ongunstig	nex, necis	gewelddadige dood
altus	hoog	nuper	onlangs
animadvertere 3	opmerken	occasio, -ionis	gelegenheid
araneum	spinnenweb	occidere 3	doden
aspicere 5	aanschouwen	oculus	oog
bōs, bovis <i>m en f</i> (<i>gen. plur.</i> boum, <i>arch.</i>		parcere 3 + <i>dat.</i>	sparen
bovum; <i>dat. en abl.</i> bōbus en būbus)		parum + <i>gen.</i>	te weinig
	rund	periculum	gevaar
bovile <i>n abl.</i> –vili	runderstal	petere	gaan naar
bubulcus	koeherder	praeda	buit
caecus	blind	praesaepe <i>n</i>	ruif
cena	maaltijd	proximus	dichtstbij gelegen
cervus	hert	quantus	hoeveel
condere 3, -didi	verbrngen	quicquam	iest
convocare	bijeenroepen	quidem	weliswaar
cornu, cornus	horen	rursus	weer, opnieuw
corruptus	verzwakt	rusticus	boer
cur	waarom	salvus	behouden
currere 3	rennen	sentire	merken
dare, dedi	geven	singli, -ae, -a	ieder afzonderlijk
deesse	ontbreken	stramentum	stro
erumpere 3	uitbreken	subinde	herhaaldelijk
familia	slaven	supplex	smekend
ferus	woest	tempus, temporis	tijd
frons, frondis	loof	timor	angst
gaudens	blij	tollere 3	verwijderen, optillen
gratias agere 3	dank betuigen	transire	voorbijkomen
hic	hier	ubi	waar
hospitium	gastvrijheid	ultro	uit eigen beweging
infelix	ongelukkig	unus	één
interea	intussen	venator	jager
ipse, ipsa, ipsum	zelf	vilicus	beheerder
labor, -oris	werk	vita	leven
latibulum	schuilplaats		

Leerwoorden les 9

acies 5	slaglinie, scherpte	oculus	oog
adhuc	nog steeds	malus	slecht
alius, alia, aliud	ander	percutere 5, -cussi	hevig treffen
ambo	beide	poena	straf
brevis	kort	primum <i>adv.</i>	eerst
caedere 3, cecidi	doden	primus	eerste
caedes	moord, dood	procedere, -cessi	voortgaan
clades, cladis	nederlaag	proximus + <i>dat.</i>	dichtst bij
consentire, -sensi	het eens worden	pugna	gevecht
considerate <i>adv.</i>	voorzichtig	punire	straf
consistere 3, -stiti	halthouden	quinque	vijf
contra + <i>acc.</i>	tegenover	sacrum	offer
dedecus, -oris	schande	sepultus	begraven
defatigatus	vermoeid	signum	teken
duo, duae	twee	solvere 3, solvi	inlossen
enim	want	spectaculum	schouwspel
exclamare	uitroepen	spectator	toeschouwer
galea	helm	sperare	hopen op
gaudium	vreugde	strepitus 4	gekletter
gladius	zwaard	temptare	proberen
graviter <i>adv.</i>	ernstig	terribilis	verschrikkelijk
impetus 4	aandrang, aanval	tertius	derde
induere 3, indui	aantrekken	tres, tria	drie
intervallum	afstand	trigemini <i>p.</i>	drieling
intolerabilis	ondragelijk	ultimus	laatste
iurare per + <i>acc.</i>	zweren bij	vindere 3, vici	overwinnen
lorica	pantser	votum	gelofte

lapsus linguae

lapsus pennae

ora et labora

Grammatica les 9

velle, nolle, malle, ferre

velle – willen

nolle – niet willen (<non velle)

malle – liever willen (< ma velle)

ferre – dragen, verdragen

fieri – worden

		velle - willen	nolle - niet willen	malle - liever willen
praesens	1s.	volo	nolo	malo
indicativus	2	vis	non vis	mavis
	3	vult	non vult	mavult
	1p.	volumus	nolumus	malumus
	2	vultis	non vultis	mavultis
	3	volunt	nolunt	malunt
imperativus	2s.		noli	
	2p		nolite	
imperfectum		volebam	nolebam	malebam
futurum	1s.	volam	nolam	malam
	2	voles	noles	males
perfectum	1s.	volui	nolui	malui
pl.perf.	1s.	volueram	nolueram	malueram

Nota bene:

Noli lacrimare. = Ne lacrima. (Huil niet.)

Nolite lacrimare. = Ne lacrimate. (Huilt niet.)

praesens		fer-re dragen
indicativus	1s.	fero
	2	fers
	3	fert
	1p.	ferimus
	2	fertis
	3	ferunt
imperativus	2s.	fer
	2p	ferte

imperfectum		ferebam
futurum	1s.	feram
	2	feres
perfectum	1s.	tuli
pl.perf.	1s.	tuleram

Samenstellingen van ferre

re-ferre	terugbrengen, rapporteren
de-ferre	overbrengen, wegbrengen
con-ferre	samenbrengen, vergelijken
afferre (ad-ferre)	brengen naar
auferre (ab-ferre)	wegbrengen
efferre (e-ferre)	weg- , uitbrengen
inferre	brengen naar
offerre	aanbieden (ob-ferre)

De trappen van vergelijking (gradus comparationis)

gradus comparationis:

- positivus: stellend groot
- comparativus: vergrotend groter
- superlativus: overtreffend grootst

Hoe maak je de comparativus?

Bij regelmatige adiectiva moet je eerst de gen.s.m. (altus - alti en fortis –fortis) nemen, daarna haal je de genitivusuitgang eraf: alt- en fort- en dan plaats je achter alt/fort- -ior (nom.sg m. en f.) en –ius (n.nom.sg). Dus

altus: alt- altior (m,f) en altius (n.)
 forti: fort- fortior (m,f) en fortius (n.)

altus	alt-i	alt-ior m/f alt-ius n alt-ior-is (gen.)
fortis	fort-is	fort-ior fort-ius fort-ior-is

Ook altior/altius en fortior, fortius zijn bijvoeglijke naamwoorden van de derde declinatie met als stam –ior-.

Nota bene:

- abl. s. –e i.p.v. –i
- gen. p. –um i.p.v. –ium
- n.nom.acc. p. –a i.p.v. niet ia.

De betekenis van de comparativus.

De comparativus wordt gebruikt bij vergelijking van twee personen, zaken, groepen.

fortior:

1. sterker
2. te sterk (bv. voor mij; hij is sterker dan ik, hij is te sterk)
3. nogal sterk (hij is sterker dan de meesten; nogal sterk)
4. sterkst (hij is sterker dan zijn broer, hij is de sterkste)

Dan:

In het Latijn heb je twee mogelijkheden:

3. **quam:**
 - a. Ego fortior sum quam tu.
 - b. Ea pulchrior quam soror tua est.
4. de **ablativus van vergelijking/comparationis:** bij de comparativus staat hetgeen waarmee iets vergeleken wordt in de ablativus, die je met **dan** moet vertalen.
 - a. **Te** fortior sum.
 - b. Uxor mea **sorore tua** pulchrior est.

Nota bene.

Als je wilt zeggen veel mooier, of vijf dagen later, geef je aan in welke mate iets iets anders overtreft: respectievelijk veel, vijf dagen. Dan gebruik je in het Latijn de **ablativus van maat/mensurae**.

3. **Multo** fortior quam tu sum.
4. Collis Capitulinus **paulo** altior Palatino est.

De overtreffende trap/superlativus

In het Latijn kan die overtreffende trap ook aangeven, dat iets het grootst of zeer groot is en de superlativus wordt dan ook vaak in die betekenis gebruikt.

Vorming:

3. bij de meeste adiectiva moet je de genitivus masc. nemen, de genitivusuitgang eraf halen en daarachter –issimus/a/um zetten.

altus	alt-i	altissimus	hoog, zeer hoog
fortis	fort-is	fortissimus	
ingens	ingent-is	ingentissimus	
4. Bij adiectiva op –er, zet je achter de nom.m. –rimus/a/um

pulcher	pulcherrimus	mooist, zeer mooi
acer	acerrimus	scherpst, zeer scherp

Nota bene: quam + superlativus = zo .. mogelijk. Voorbeeld. Quam fortissimus sum. Ik ben zo dapper mogelijk.

Bijzondere bijvoeglijke naamwoorden

bonus	melior	optimus
malus	peior	pessimus
magnus	maior	maximus
parvus	minor	minimus
multum	plus (n.)	plurima
multi	plures	plurimi plerique, pleraeque, pleraque